

применшення ролі В. Леніна у революційних подіях 1917 р. на Запоріжжі, оскільки майже всі командири червоних козаків були репресовані в 30-х роках.

Елементом популяризації історії краю є згадування М. П. Киценком символу Запоріжжя – Дніпрогесу. На жаль, автор здебільшого описує роль В. І. Леніна у процесі обговорення та ухвалення рішення про будівництво і лише побіжно згадує саме будівництво. Зокрема, він наводить легенду про залучення на будівництво навколишніх селян. Мова йде про те, що нібито агітбригади не могли залучити достатньої кількості селян на будівництво. Вийти з цієї ситуації допоміг випадок, коли один зі старих особисто приїхав на будівництво, де й переконався, що станцію будують для того, щоб в їхніх оселях з'явилося світло, і наступного дня привів майже все село на будівництво [12, арк. 102]. На нашу думку, Микола Петрович тут лукавив, бо як житель запорізького краю не міг не знати, яким чином відбувалося постачання робочої сили на будівництво Дніпрогесу.

Підсумовуючи, варто зазначити, що, незважаючи на певні нестыковки та ідеологічні нашарування, М. Киценко дійсно любив Запоріжжя, дійсно ним захоплювався, і дійсно щиро вірив у те, що писав.

Джерела та література

1. Ігнатуша О. Хортиця в матеріалах особового архівного фонду М. П. Киценка // Національна перлина Запоріжжя: Збірник тез доповідей. – Запоріжжя, 2003.
2. Мороко В. Комуністична партія проти співця Хортиці: перший удар по Миколі Киценку // Національна перлина Запоріжжя: Збірник тез доповідей. – Запоріжжя, 2003.
3. Державний архів Запорізької області (далі – ДАЗО). – Ф. 5760. – Оп. 1. – Спр. 8.
4. ДАЗО. – Ф. 5760. – Оп. 1. – Спр. 6.
5. ДАЗО. – Ф. 5760. – Оп. 1. – Спр. 36. – Док. 10. – “Лист першому секретарю ЦК КП України Шелесту П.Ю.”.
6. Старух О. Хортиця в політичному та соціокультурному дискурсі України 20–30-х рр. ХХ ст.: бачення із сьогодення // Національна перлина Запоріжжя: Збірник тез доповідей. – Запоріжжя, 2003.
7. Советская историческая энциклопедия. – М., 1963. – Т. 3; Український радянський енциклопедичний словник: В 3 т. – К., 1986. – Т. 1; Радянська енциклопедія історії України. – К., 1969. – Т. 1; Український радянський енциклопедичний словник: В 3 т. – К., 1986. – Т. 1.
8. Голобуцкий В.А. Запорожское казачество. – К., 1957.
9. Історія України / С. Юшков, Л. Славін, М. Петровський, К. Гуслистый. / Під ред. проф. М.Н. Петровського. – 1943. – Т. 1.
10. Гуслистый К., Апанович О. Запорозька Січ та її прогресивна роль в історії українського народу. – К., 1954.
11. Історія Української РСР: В 2 т. – К., 1967. – Т. 1.
12. ДАЗО. – Ф. 5760. – Оп. 1. – Спр. 28.

Summary

The article analyze particular of delineation history of Zaporizhia cosaks, October revolution and construction Dniproges in N. P. Kicenok's works.

Т. В. Винарчук, Г. П. Макушинська

ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНЖЕНЕРНИЙ АКАДЕМІЇ – 50!

У 2009 р. Запорізька державна інженерна академія відзначає свій ювілей – 50 років від початку діяльності. І хоча цей вік відносно невеликий, досягнути вдалося багато. За цей період навчальний заклад подолав шлях від вечірнього факультету до академії, посів гідне місце серед ВНЗ України. Сьогодні Запорізька державна інженерна академія – це великий сучасний навчальний заклад IV рівня акредитації, що став невід'ємною частиною соціально-економічної структури міста Запоріжжя та області.

Професорсько-викладацький склад, співробітники, студенти академії прагнуть зберегти історію свого навчального закладу, про що свідчать постійні публікації в газеті „Академія”, велика кількість збірок спогадів і статей, присвячених різним етапам розвитку навчального закладу, його провідним діячам. Ці опубліковані матеріали стали джерелом для написання цієї статті, крім того автори залучили документи архіву ЗДІА, звіти про діяльність структурних підрозділів, зокрема, навчально-дослідного сектору, приймальної комісії тощо. Автори статті ставлять за мету висвітлення

специфіки досягнень навчально-виховної та наукової діяльності перших етапів розвитку ЗДІА, коли навчальний заклад мав назву Запорізький індустріальний інститут.

Відповідно до наказу №156 Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР від 10 листопада 1959 р., з 1 грудня 1959 р. у Запоріжжі розпочав діяльність вечірній факультет Дніпропетровського металургійного інституту (ДМетІ), який готував студентів за спеціальностями: металургія чорних і кольорових металів, автоматизація металургійних процесів, газопічна теплотехніка, механічне обладнання металургійних заводів, обробка металів тиском, технологія кераміки і вогнетривів.

У серпні 1960 р. деканом вечірнього факультету призначили Юрія Михайловича Потебню. Енергійний декан, захоплений ідеєю організації окремого навчального закладу в м. Запоріжжі, докладав багато зусиль для створення матеріально-технічної бази та науково-педагогічного колективу – необхідних передумов для реалізації масштабних планів. У 1965 р. було зроблено наступний крок: вечірній факультет реорганізували в Запорізьку філію ДМетІ (ЗФ ДМетІ).

У 60–70 рр. ХХ ст. швидкими темпами зростали обсяги виробництва металургійної промисловості СРСР. Вирішення завдання збільшення продуктивності праці передбачало також технічне вдосконалення виробничого процесу, що зумовило значну потребу у висококваліфікованих кадрах. На цей час філія ДМетІ вичерпала можливості розвитку, а надання їй статусу інституту відкривало широкі можливості у, по-перше, вирішенні кадрових проблем індустріальних гігантів міста, по-друге, розширенні підготовки за актуальними спеціальностями, по-третє, поглибленні наукових досліджень. До того ж, у Запорізькій філії ДМетІ для реорганізації в інститут вже склалися всі необхідні передумови: навчальний заклад мав достатнє матеріально-технічне забезпечення (навчальні та житлові приміщення), кваліфікований науково-педагогічний колектив.

Враховуючи зростаючі потреби металургійних підприємств міста у висококваліфікованих спеціалістах, Рада Міністрів СРСР 9 вересня 1975 р. ухвалила постанову №784 “Про організацію в м. Запоріжжі індустріального інституту”. Відповідно до цієї постанови наказами Міністерства вищої та середньої освіти СРСР №874 від 18 вересня 1975 р. та Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР №516 від 10 жовтня 1975 р. на базі ЗФ ДМетІ інституту з 1 січня 1976 р. було створено Запорізький індустріальний інститут (ЗІІ).

Матеріальна база, оборотні кошти, штат та контингент студентів денної, вечірньої, заочної форм навчання ЗФ ДМетІ передавалися ЗІІ. Ректором нового інституту призначили Юрія Михайловича Потебню.

У 1976–77 рр. в Запорізькому індустріальному інституті здобували вищу освіту на 6 факультетах 3 тис. студентів. На факультетах денної форми навчання здійснювалася підготовка за такими спеціальностями: промислова електротехніка, інженер металургії кольорових металів, промислова теплоенергетика, інженер-механік для заводів кольорової металургії, інженер з очищення газів. Найближчим часом планувалося відкриття факультету охорони навколишнього середовища, вкрай необхідного для великого міста з металургійною промисловістю, яка інтенсивно забруднювала повітря та р. Дніпро.

На факультетах вечірнього відділення – технологічному та фізико-металургійному – мали можливість отримати спеціальність студенти, що працювали на промислових підприємствах міста. Технічний факультет вечірньої форми навчання з 16 січня 1969 р. очолював д. тех. н., ст. наук. співробітник О.І. Сапко, а вечірнім фізико-металургійним факультетом з 1 січня 1974 р. керував к. тех. н., доцент М.П. Ревун.

На вечірньому відділенні готували інженерів промислової теплоенергетики, металургії чорних металів, металургії кольорових металів, напівпровідників та діелектриків, обробки металів тиском, механічного обладнання заводів чорної та кольорової металургії, технології кераміки та вогнетривів, економіки та організації промислового виробництва, промислового та цивільного будівництва.

Загально-технічний факультет заочного відділення очолював к. тех. н., доцент Е.П. Крючков. На факультеті здійснювалася підготовка за спеціальностями: машинобудування та приладобудування, електронна техніка та автоматика, економіка. З метою оптимізації навчального процесу на факультеті поєднувалися вечірня та заочна форми навчання, так, на першому етапі студенти здобували загально-технічну підготовку за вечірньою формою навчання, після чого вони мали можливість продовжити заочну освіту в ЗІІ (за напрямками металургія кольорових металів та механічне обладнання підприємств кольорової металургії) або в інших ВНЗ країни.

Денним фізико-металургійним факультетом з 9 вересня 1976 р. керував Г.О. Молотов. Професорсько-викладацький склад факультету здійснював підготовку студентів за спеціальностями: інженер в металургії кольорових металів, промислова електротехніка. Випускники факультету успішно працювали на заводах електронної промисловості, кольорової металургії, проектних організаціях, науково-дослідних інститутах України та інших республік СРСР.

Енерго-механічний факультет з 1976 р. очолював к. тех. н. В.І. Толмачів. На цьому факультеті навчали інженерів промислової теплоенергетики та інженерів-механіків з обладнання металургійних заводів. Спеціалісти, яких випускав зазначений факультет, працювали на заводах чорної та кольорової металургії, металургійного машинобудування, в конструкторських бюро, науково-дослідних та проектних інститутах СРСР.

З 1976 р. на посаді декана будівельного факультету перебував к. тех. н., доцент М.С. Краснов. На будівельному факультеті у 1976/77 навч. р. діяло 6 кафедр.

Запорізький індустріальний інститут у 1976–77 рр. можна назвати молодим не тільки за датою заснування. Молодість була характерна для науково-педагогічного складу нового інституту, адже 49% викладачів мали вік до 40 років та 33% від 40 до 49 років.

Незважаючи на молодість, інститут мав доволі високий рівень забезпеченості кваліфікованими науково-педагогічними кадрами. Так, у 1976/77 навч.р. із 180 штатних викладачів 311 56% мали вчений ступінь кандидата наук та вчене звання доцента. Однак, у перші роки діяльності 311 нагальним залишалося завдання зміцнення науково-педагогічного складу інституту науковцями найвищої кваліфікації: докторами наук та професорами. Тоді в інституті працювало лише 2 доктори наук: О.І. Сапко, доктор тех. наук, старший науковий співробітник, декан вечірнього технологічного факультету, завідувач кафедри механічного обладнання металургійних заводів та І.О. Строїтель, професор, доктор технічних наук, завідувач кафедри кольорових металів.

Ректорат 311 приділяв особливу увагу кадровим питанням, оскільки насамперед кадровий потенціал навчального закладу створює передумови відкриття сучасних спеціальностей, формування нових факультетів та кафедр, збільшення контингенту студентів, зростання ефективності науково-дослідної діяльності. Зміцнення викладацького складу інституту здійснювалося у двох напрямках: підвищення кваліфікації працюючих та залучення до штату науковців і викладачів з інших навчальних закладів, перспективних випускників, спеціалістів-практиків.

У той період науково-педагогічний склад інституту поповнили випускники аспірантури ДМетІ, досвідчені фахівці промислових підприємств, науково-дослідних інститутів. Крім того, викладацьку діяльність у молодому навчальному закладі розпочали декілька молодих спеціалістів, які щойно отримали дипломи в Дніпропетровському держуніверситеті.

Варто зазначити, що активну участь у формуванні кадрового складу інституту брав особисто ректор Ю.М. Потєбня, який висував високі вимоги до претендентів на педагогічні посади в 311. Добір педагогічних кадрів відбувався на підставі конкурсу. До уваги бралися якості особистості, педагога, науковця, велике значення на користь кандидатури мали наявність потенціалу та орієнтація на подальше науково-педагогічне зростання. Кожний претендент на посаду неодмінно проводив декілька відкритих занять, які відвідували ректор, проректор, декани або завідувачі кафедр. Ректор вивчав особисту справу, характеристики, враховував наявність наукового доробку, здібностей до педагогічної діяльності, а потім обов'язково проводив співбесіду і ухвалював рішення [1, с. 17].

Кадрова політика ректорату досить швидко дала позитивні результати. На 1 вересня 1978 р. в інституті працювало вже 5 докторів наук. Успіхом для всього колективу інституту став захист у 1976 р. дисертації на здобуття звання доктора фізико-математичних наук М.Г. Тамурова, завідувача кафедри вищої математики. Поповнив ряди докторів наук інституту завідувач кафедри металургії стали та ТМП П.М. Острик.

З метою зміцнення кадрового складу з ДМетІ запросили доктора технічних наук, професора І.П. Казачкова. Спочатку професор викладав курс електрометалургії з погодинною оплатою, а з 6 грудня 1976 р. він обійняв посаду проректора з наукової роботи. З 2 вересня 1980 р. на завідування кафедрою прикладної й обчислювальної математики запросили д. тех. н., професора В.О. Толока.

Керівництво Запорізького індустріального інституту різними методами заохочувало викладачів до виконання дисертаційних досліджень. Вимогливий до своїх підлеглих, ректор інституту не робив винятку для себе, що підтвердив захистом докторської дисертації у 1982 р. У цьому ж році, окрім Ю.М. Потєбні, захистився завідувач кафедри АМП В.І. Гранковський.

За високі досягнення в науково-дослідній та педагогічній діяльності відзначені Ленінською премією такі вчені 311: С.І. Денисов, Г.О. Колобов, І.П. Казачков. У травні 1980 р. за заслуги в підготовці висококваліфікованих спеціалістів та розвитку наукових досліджень І.П. Казачкову присвоєно почесне звання заслужений працівник вищої школи.

Завдяки зміцненню кадрового потенціалу і матеріально-технічної бази з кожним роком збільшувалася кількість студентів. Так, якщо у 1976 р. в 311 навчалася близько 3 тис. студентів, то у 1983 р. – вже 5 тис. Одночасно зростав педагогічний колектив та покращувалися його якісні характеристики. На 1 січня 1983 р. в 311 працювали 351 викладач, з яких 7 – професорів, докторів наук. Науковий ступінь кандидата наук або вчене звання доцента мали 183 педагоги, що складало

52,1%. Динаміку в структурі науково-педагогічного складу інституту ілюструють дані, представлені у таблиці 1:

Таблиця 1

		1976 01.10.	1978 01.01	1979 01.01	1980 01.01	1981 01.01	1983 01.01.	1985 01.01
Факультети		6	6	6	6	7	8	8
Кафедри		21	22	23	24	25	27	28
Викладачі		180	196	223	257	324	351	355
Доктори, професори, чол.		2	5	4	4	6	7	6
Канд. наук, доценти	чол.	100	107	126	143	172	183	197
	%	56%	54,6	56,5	56,6	53,1	52,1	55,5%

Орієнтуючись на потреби народного господарства, в Запорізькому індустріальному інституті продовжували відкривати нові напрямки підготовки за сучасними спеціальностями. Так, з 1979 р. на кафедрі кольорових металів розпочали навчання студентів за новою спеціальністю "Вторинна металургія кольорових металів" [2]. На будівельному факультеті відкрили кафедру промислового та цивільного будівництва під керівництвом к. тех. н., доцента Г.Ф. Лук'янова, який до цього працював в Уральському політехнічному інституті. Разом із заснуванням цієї кафедри в ЗІІ розпочалася підготовка за спеціальністю "Промислове та цивільне будівництво". У 1981 р. в результаті поділу кафедри ПЦБ створена кафедра будівельних конструкцій, а її завідувачем призначили Ю.П. Єгорова.

У 1980 р. м. Запоріжжя нарешті отримало факультет охорони навколишнього середовища. З 1 вересня 1980 р. майбутні спеціалісти приступили до вивчення методів зменшення шкідливих викидів промислових підприємств, очищення газів та водних стоків, що забруднюють навколишнє середовище. Новий факультет очолив к. тех. н., ст. науковий співробітник Денисов С. І., який за науково-дослідну роботу отримав престижну Ленінську премію. Факультет доповнила створена навесні 1980 р. кафедра раціонального використання водних ресурсів.

У результаті реорганізацій факультету та відкриття нових кафедр інституту вдалося значно розширити напрямки, за якими велася підготовка інженерів. У свою чергу, це зміцнило позиції Запорізького індустріального інституту, надало йому авторитету, дозволило посісти гідне місце поміж навчальних закладів України та СРСР. Цей інститут довів право на існування, а слава про нього лунала не тільки по Україні, а й у всіх республіках Радянського Союзу.

На кафедрах ЗІІ працювали висококваліфіковані фахівці різних профілів і різних наукових напрямків, що забезпечувало можливість організації та проведення комплексних досліджень для вирішення завдань підвищення ефективності промислового виробництва. Науковці інституту завжди підтримували активні зв'язки з багатьма великими підприємствами регіону та країни загалом. Завдяки широкому колу досліджень, розробки вчених успішно впроваджувалися і були відомі далеко за межами міста.

У той період серед ключових напрямків наукової діяльності науковців ЗІІ слід виділити такі:

- вирішення проблем у чорній і кольоровій металургії;
- дослідження проблем охорони навколишнього середовища в металургійному виробництві;
- створення екологічно чистої енергетики і технологій ресурсозбереження;
- винайдення нових речовин і матеріалів;
- розвиток інформаційних технологій у будівництві й архітектурі тощо.

Кількість, економічний ефект і динаміка впровадження результатів НДР у початкові роки даного періоду розвитку ЗДІА яскраво простежується за даними 1976–1977 рр. (таблиця 2):

Таблиця 2

Рік	Кількість впроваджених науково-дослідних робіт	Економічний ефект, млн крб.
1976	36	3,64
1977	52	3,375

У 1977 р. впроваджено в народне господарство 12 винаходів з економічним ефектом 789,0 тис. крб. Активізація винахідницької творчості пов'язана зі зростанням кількості винахідників, залученням їх до лав молодих фахівців, вчених, студентів. Про це промовисто говорять дані таблиці 3:

Таблиця 3

Показники	1975 р.	1976 р.	1977 р.
Кількість винаходів	86	108	118
– у тому числі студентів	3	7	9
Число авторів заявок на винахід	84	97	103
– у тому числі студентів	3	7	6
Число авторів винаходів (враховуючи позитивні рішення)			
– в тому числі студентів	1	4	4

Розроблена в ЗІІ технологія освітлення зворотних вод гідрофільтрів фарбувальних камер автозаводу „Комунар” виробничого об’єднання „Запорожець”, забезпечила економічний ефект на суму 10-15 тис. крб., а результати винаходу демонструвалися на виставці „Автоматпром – 77” у павільйоні „Машинобудування” ВДНГ СРСР, за що було отримано 2 бронзові медалі. Цей же експонат демонструвався на виставці досягнень СРСР у галузі охорони довкілля при проведенні Всесвітньої конференції з охорони довкілля у м. Тбілісі (жовтень 1977 р.)

Удосконаленню організації проведення наукових досліджень і прискоренню впровадження завершених НДР у виробництво великою мірою сприяло створення в штаті виробничого персоналу НДСу відділу обладнання, метрології і стандартизації. Це дозволило підвищити матеріальне забезпечення дослідницьких робіт та їх технічний рівень. Більше уваги стало приділятися вдосконаленню організації метрологічного забезпечення наявної матеріально-технічної бази наукових досліджень та її зміцненню, більш широкому застосуванню сучасної апаратури і обладнання для експериментальних досліджень, аналогових та цифрових ЕОМ для розв’язання теоретичних та прикладних задач.

Звичайно, об’єктивні потреби індустріального регіону зумовлювали пріоритетні напрямки наукових досліджень, особливо це стосувалося питань охорони довкілля. У зв’язку з цим, постановою Кабінету Міністрів УРСР від 19 січня 1979 р. і наказом Міністерства вищої освіти УРСР від 14 лютого 1979 р. у Запорізькому індустріальному інституті створена проблемна науково-дослідна лабораторія з розробки безвідходних технологічних процесів зі скорочення викидів металургійних та машинобудівних заводів під керівництвом Павленка Ю.П. Тривалий час цей відомий вчений, професор, доктор технічних наук займався розробкою теоретичних основ і впровадженням методів та апаратів глибокого очищення газів і металургійній промисловості.

Тільки за період 1976–1980 рр. (10-та п’ятирічка) були впроваджені в промисловість результати 264 робіт з економічним ефектом 35 млн. крб., 145 робіт виконано на рівні винаходів. Науковцями інституту опубліковано 13 монографій і підручників, 1250 наукових праць. Дослідницькі роботи виконувалися за планами соціального й економічного розвитку УРСР, відповідно до постанов Ради Міністрів УРСР, Держкомітету з науки і техніки Ради Міністрів СРСР, згідно з планами АН СРСР і АН УРСР і завданнями галузевих міністерств. Активна участь студентів у цих дослідженнях дозволяла їм ознайомитися з актуальними проблемами розвитку народного господарства нашої країни й глибше опановувати спеціальність, що здобувалася у ВНЗ. Кращі роботи експонувалися на виставках досягнень народного господарства. Більше 10 з них нагороджені медалями й дипломами ВДНГ СРСР і УРСР.

Тільки за період 1980 р. впроваджено 42 розробки науковців ЗІІ, підтверджено документами підприємств і організацій використання в народному господарстві 31 роботи. Повний економічний ефект складав 10292 тис. крб.

Ректор ЗІІ Ю.М. Потебня великою мірою надихав своїх колег на науковий пошук, будучи автором 166 наукових праць. У його монографії „Резерви підвищення ефективності доменного процесу” розглядалися основні напрямки вдосконалення технології доменного виробництва й ефективності заходів, які забезпечують підвищення виробництва чавуну. Загалом результати наукових досліджень, які здійснювалися під керівництвом Юрія Михайловича, мали великий економічний ефект, який обраховувався в розмірі 1,3 млн. крб.

Поважний учений, відомий в Україні та за її межами, другий ректор ЗІІ д. т. н., професор Михайло Павлович Ревун очолював академію у 1983–2003 рр. Він є автором кількох десятків авторських винаходів, навчальних посібників, монографій, займався науковою розробкою методів і способів раціонального використання палива в нагрівальних печах.

На підставі постанови ДНТ і Держплану СРСР №473/248 від 12.12.1980 р. разом провідних науково-дослідних організацій СРСР і вищих навчальних закладів, серед яких був і ЗІІ, була розпочата велика робота зі створення і освоєння нових ефективних технологічних процесів одержання високоякісних сталей і сплавів на основі заліза методами електрошлакового переплаву металізованих залізовмісних окатишів, що відкривало якісно новий напрямок у розвитку металургії.

Співробітниками кафедри МОМЗ під керівництвом А.Я. Жука була розроблена ціла низка оригінальних вузлів і механізмів, що стали основою агрегату для реалізації способу неперервного виробництва злитків з порізкою їх на мірні довжини в процесі плавлення. Разом з цим, колектив кафедри МОМЗ брав активну участь у широкомасштабному науковому напрямку “Розробка і широке використання прогресивної технології перетворення сонячної, геотермальної, вітрової енергії і біомаси для повного залучення поновлювальних джерел енергії”, результатом цієї роботи стало проектування і виготовлення лабораторної установки і розроблення технології виробництва крупнокристалічного кремнію, що відкривало необмежені можливості використання нетрадиційних джерел електроенергії і зниження собівартості продукції (А.Я. Жук, В.Д. Зубицький, І.В. Лебедєва).

У 1984 р. відповідно до наказів Міністерства чорної металургії СРСР, Міністерства чорної металургії УРСР і Міністерства вищої освіти України в ЗІІ було засновано галузеву науково-дослідну лабораторію підвищення надійності, тривалості та ефективності підшипникових вузлів металургійного обладнання з щорічним обсягом досліджень близько 100-150 тис. крб. Очолив її доцент Ю.Л. Левін. Розробки цієї лабораторії з успіхом упроваджувалися не тільки на металургійних комбінатах Запоріжжя, а й на Нижньодніпровському трубному заводі, Челябінському металургійному комбінаті, Новокраматорському машинобудівному заводі.

Загалом, за період 1980–1985 рр. (XI п'ятирічка) обсяг госпдоговірних робіт склав 11,4 млн. крб. Середній обсяг однієї роботи досягав 38,2 тис. крб. при обсязі 656,7 тис. крб. на 100 викладачів. Загалом було виконано 228 робіт за договорами про науково-технічне співробітництво і 10 робіт за договорами на передачу науково-технічних досягнень інституту. Разом з цим впроваджено 260 робіт з економічним ефектом у народному господарстві 94488,0 тис. крб. Подано 514 заявок на винаходи і отримано 466 авторських свідоцтв, з яких 140 впроваджено з економічним ефектом 14,4 млн. крб. Продана ліцензія до ЧРСР. Особливо варто зазначити, що за підсумками конкурсу Мінвузу СРСР на кращу постановку винахідницької і патентно-ліцензійної роботи інституту в 1984 р. було присуджено 3 місце. У цей період захищено 4 докторських і 30 кандидатських дисертацій, опубліковано 12 монографій. На ВДНГ СРСР і ВДНГ УРСР експонувалися розробки нашого інституту 82 рази, за які було отримано 33 нагороди. До того ж за активну участь у виставках наш ЗІІ щороку нагороджувався дипломами Голоvvиставкому УРСР. Про активну науково-дослідну роботу студентів за цей проміжок часу розвитку академії свідчить те, що республіканські конкурси студентських робіт з технічних наук подано 455 робіт, із суспільних – 220, за які загалом отримано 122 нагороди.

Потужний науковий потенціал вчених Запорізького індустріального інституту не згасає й надалі. Ще одним підтвердженням цього факту стало створення в 1986 р. при кафедрі фізики базової лабораторії АН СРСР „Нелінійно-оптичних перетворювачів частоти”. Група дослідників під керівництвом д. т. н., професора Ю.С. Оселедчика займається виробленням та вдосконаленням технології вирощування оптичних кристалів і на сучасному етапі.

З розвитком науково-технічного прогресу і виробництва загалом зростали і подальші потреби наукових досліджень, особливо стосовно очищення промислових викидів. Вже наступного 1987 р. за наказами Міністерства кольорової металургії СРСР і Міністерства вищої освіти УРСР в навчальному закладі створюється галузева науково-дослідна лабораторія під керівництвом Р.А. Бісєрова з очищення промислових викидів з утилізацією вилучених домішок до виробництва вуглецевих композиційних матеріалів.

Незважаючи на активне створення матеріально-технічної бази інституту, великі обсяги педагогічного навантаження та громадської роботи, для викладацького колективу молодого навчального закладу пріоритетним залишався навчальний процес. Ректорат та викладачі ЗІІ спрямовували зусилля на вирішення завдання покращення якості підготовки інженерів. Оскільки для педагогів Запорізького індустріального інституту підготовка молодого спеціаліста не зводилася до вивчення студентами необхідних знань, теоретичних та практичних занять, велика увага приділялася створенню умов для розвитку творчості студентів, залучення майбутніх фахівців до науково-дослідної діяльності, активного громадського життя. Ректор інституту Ю.М. Потебня в одному з інтерв'ю про мету навчання висловився так: “Навчити студентів мислити, прищепити їм смак до досліджень” [3]. Юрій Михайлович неодноразово підкреслював, що для науково-викладацького колективу складу ЗІІ важливими є створення творчої атмосфери, розвиток нестандартних підходів до навчання.

Попри численні клопоти, пов'язані зі становленням інституту, будівництвом навчальних корпусів, Ю.М. Потебня передусім завжди залишався педагогом. Ректор із задоволенням продовжував викладацьку діяльність, любив молодь, уважно ставився до студентів та прагнув зрозуміти їх. На його думку, навчальні програми повинні зводитися до виховання самостійного, глибокого та творчого мислення. Саме творче мислення, вміння знайти нестандартне розв'язання складних проблем Ю.М. Потебня вважав важливими для інженера. Як влучний приклад творчого підходу ректор часто розповідав студентам легенду про Сократа та Платона. Якимось Сократ,

гуляючи містом, зупинився біля будівництва. Мудрець спостерігав, як каменярі споруджували стіну. Всі вони робили однакові рухи і тільки один з робітників клав каміння особливо. Сократ помітив, що цей каменяр робив менше рухів. Докладаючи менше зусиль, молода людина швидше зводила стіну. Сократ захопився виваженими, розрахованими рухами робітника та запросив його до себе. Так із звичайного каменяра вийшов відомий філософ Платон [4].

Слід звернути увагу на те, що ЗІІ, будучи завжди вагомим науково-дослідним центром, продовжує наполегливо займатися залученням студентів до цього виду роботи вже з першого курсу через викладання таких дисциплін як „Вступ до спеціальності”, „Основи технічної творчості”. Разом з цим, необхідно згадати про створення ще у 1979 р. навчально-наукових виробничих об'єднань „Запоріжсталь-ЗІІ”, „ЗТМК-ЗІІ”, які значно підвищували якість підготовки молодих фахівців, скорочували шлях упровадження нових технологій і розробок від теорії до практичної реалізації.

З метою розвитку творчого мислення, навичок наукової роботи, в навчальний процес, було введено навчально-дослідну роботу студентів (НДРС) як обов'язковий вид заняття. Так, усі першокурсники ЗІІ при вивченні курсу опору матеріалу отримували індивідуальні завдання. Студентам належало самостійно здійснити лабораторні дослідження за допомогою ЕОМ та визначити механічні характеристики різних матеріалів. Результати дослідження студенти представляли в рефератах та виступали з доповідями на семінарах [3].

Залучення студентів до наукової роботи ґрунтувалося на принципі довільного вибору теми дослідження. На думку науковців та викладачів ЗІІ такий підхід зумовив зацікавленість до пошукової роботи у студентів, що дало добрий результат – 89% дипломних проектів було захищено на “відмінно” та “добре”, 45% – рекомендовано до впровадження. У 1975 р. ефективність від впровадження дипломних проектів випускників становила більше 3 мільйонів крб. [4]. На сторінках всеукраїнської газети “Молодь України” проректор з навчальної роботи ЗІІ В.С. Гавриш з гордістю відзначав тенденцію зростання якості дипломних проектів: у 1973 р. рекомендовано до впровадження 36% дипломних робіт, у 1977 р. – 47,9% [5].

Окрім НДРС, передбаченої навчальними планами, студенти брали участь у виконанні держбюджетних та госпдоговірних тем кафедр [3]. Залучення студентів до науково-дослідної роботи давало можливість навчальному закладу не тільки посилювати підготовку молодих фахівців, а також готувати молоді кадри для поповнення науково-педагогічного складу інституту.

Студентське наукове товариство інституту об'єднувало 44 науково-дослідних гуртки. Студенти Запорізького індустріального інституту брали активну участь у всесоюзних, республіканських та обласних наукових студентських конкурсах, олімпіадах. За 1972–76 рр. із 309 робіт, представлених на конкурсах, відзначено дипломами та грамотами 61 [4]. У республіканському турі VI Всесоюзного конкурсу з суспільних наук інститут посів I місце поміж технічних ВНЗ України та II місце – поміж усіх вищих навчальних закладів. Результати своїх наукових досліджень вони плідно використовували при курсовому й дипломному проектуванні, у заявках на винаходи, публікаціях.

З метою зміцнення зв'язку вищого навчального закладу зі середньою ланкою освіти створювалися наукові гуртки для школярів. Так, викладачі кафедр напівпровідників та діелектриків, промислової електроніки організували школу юного електроніка на базі інституту, при обчислювальному центрі діяв гурток юного програміста. Учні мали можливість поглиблювати знання в заочній математичній та фізичній школах [6].

У навчальний процес ЗІІ впроваджувалися нові форми та методи перевірки знань студентів. Кафедри фізики, математики, хімії, промислової теплоенергетики, будівельної та прикладної механіки використовували запрограмовані картки для оперативного контролю практично по всіх розділах навчальних курсів. Навчання на кафедрі вищої математики велося за допомогою програмованого контролю, здійснюваного 30 машинами з пультом управління. Машинний контроль знань здійснювали за допомогою сучасних контрольно-обчислювальних машин “Львів-2м”, “KICI-5” та створені у стінах філіалу – 1,2,3 [7, с. 3].

Студенти мали можливість виконувати складні обчислювання для курсових, дипломних проектів, лабораторних занять в обчислювальному центрі інституту, обладнаного ЕОМ “Промінь”, “НАІРІ”, “Мир” та в лабораторії настільних обчислювальних машин. На кафедрах промислової теплоенергетики, будівельної механіки, інженерної графіки для навчання студентів застосовували тренажери. У навчальному процесі використовувалися дві замкнуті системи навчального телебачення, спеціалізована аудиторія для демонстрації навчальних фільмів, лінгафонні кабінети, магнітофонні записи лекцій, діапроектори [7, с. 3]. Забезпечення найновішими технічними засобами дозволяло значно підвищити ефективність навчання, поєднувати теоретичну і практичну підготовку.

У лабораторіях інституту студенти набували необхідні практичні навички роботи з сучасними приладами, такими як електронний мікроскоп, рентгенівські пристрої, прилади для плазмового наплення, спектрального аналізу, витягування монокристалів кремнію та германію [8].

Викладачі інституту докладали багато зусиль для створення навчально-методичного забезпечення дисциплін, власноруч виготовляли наочні навчальні матеріали. Наприклад, старший викладач кафедри іноземних мов Л.В. Качан згадує, як викладачі кафедри начитували на магнітофонні бобіни фонетичні граматичні вправи, тексти, перекладали іноземною мовою навчальні кінофільми “Виплавка чавуну в доменній печі”, “Мартенівська піч”, “Робота прокатного стану” тощо. Не відмовляли в допомозі викладачам студенти. Наприклад, студенти вечірнього відділення взяли участь у створенні електростендів “Виплавка чавуну в доменній печі”, “Мартенівська піч”, “Електродугова піч”, “Прокатний стан” [9, с. 14–15].

На вечірньому відділенні заняття відбувалися у досить інтенсивному режимі: чотири рази на тиждень по чотири години. Не зважаючи на те що на відділенні навчалися робітники промислових підприємств, до вечірників висувалися високі вимоги. Навіть для працюючих студентів беззаперечною умовою навчання було обов'язкове відвідування занять. Вечірники подавали графіки зайнятості на підприємстві, а показники відвідування занять складали 85-90%. Варто зазначити, що викладачі із задоволенням згадують студентів вечірнього відділення, відзначають їх дисциплінованість, сумлінне ставлення до навчання та прагнення глибоких знань.

Студентське життя в ЗІІ не обмежувалося лекціями, лабораторними та практичними заняттями. В інституті велася активна культурно-масова робота, студентська молодь розвивала таланти в колективах художньої самодіяльності ЗІІ – хорі, ансамблі бального та народного танцю, естрадному оркестрі, вокально-інструментальному ансамблі, студентському театрі мініатюр. Бальний колектив неодноразово зойовував призові місця на республіканських конкурсах, а пара Л. Борисенко – Н. Саприкін стала лауреатом Всесоюзного та республіканського конкурсу бальних танців. У 1978 р. вокально-інструментальний ансамбль ЗІІ здобув перемогу на конкурсі художньої самодіяльності області [8].

Запорізький індустріальний інститут славився на всю країну спортивними досягненнями своїх студентів. Ректор Ю.М. Потебня приділяв велику увагу розвитку спортивної бази інституту та залученню студентів до занять спортом. За успіхи в спортивній роботі та створення умов для оздоровлення молоді спортивний табір інституту неодноразово відзначався перехідним Червоним прапором, вимпелами та грамотами республіканської та всесоюзної ради ДСТ “Буревісник”. Студентський оздоровчо-спортивний табір нагороджено Почесною грамотою як переможця Всесоюзного огляду студентських оздоровчо-спортивних таборів 1977 р.

У 60–70 рр. ХХ ст. у спортивних секціях інституту підготовлені майстри спорту СРСР міжнародного класу, майстри спорту СРСР, кандидати в майстри спорту. Спортсмени інституту на республіканських та всесоюзних змаганнях постійно завойовували кубки, пам'ятні призи, вимпели.

Особливо високі досягнення здобули гандболісти інституту, які завойовували призові місця у чемпіонатах СРСР серед команд вищої ліги, були учасниками Олімпійських ігор. Чоловічу гандбольну команду тренували заслужений тренер УРСР С.І. Полонський та його брат Ю.І. Полянський. Чоловіча гандбольна команда виборола 6 бронзових нагород чемпіонату СРСР (1972, 1974, 1975, 1982, 1983, 1984 рр.), виграла 13 чемпіонатів УРСР. Золотими чемпіонами Олімпійських ігор 1976 р. у Монреалі стали гандболісти Ю. Лагутін, М. Іщенко, О. Резанов, С. Кушнірюк. За олімпійське золото кожному спортсмену присвоїли звання “Заслужений майстер спорту”. На Олімпійських іграх 1980 р. у Москві гандболісти ЗІІ С. Кушнірюк та О. Шипенко отримали срібні медалі. У 1978 р. п'ять гандболістів ЗІІ (О. Резанов, С. Кушнірюк, О. Шипенко, Ю.Лагутін, М. Іщенко) завоювали срібні нагороди чемпіонату світу. С. Кушнірюк та О. Шипенко у 1982 р. здобули перемогу на чемпіонаті світу, а у 1986 р. чемпіоном Перших ігор “Доброї волі” став О. Шипенко [10; 11].

Не поступалася високими досягненнями жіноча гандбольна команда ЗІІ, яку з 1972 р. готував заслужений тренер УРСР Л.А. Ратне. З 1975 р. жіноча команда виборола право брати участь у змаганнях вищої ліги, що в подальшому з гідністю постійно підтверджувала. Гандболістки виграли чемпіонати УРСР у 1978, 1980, 1981, 1982 рр., 5 разів перемагали у чемпіонатах ДСТ “Буревісник”, отримали 6 нагород “Зимових канікул”, у 1978 р. вибороли перемогу на змаганнях “Малого Кубку Світу” в СРСР. До складу гандбольної збірної команди СРСР, яка виграла Олімпійські ігри у Монреалі та Москві, входила В. Бердіна (Лутаєва). До складу другої збірної країни входили також гандболістки ЗІІ І. Перепадя, В. Столярова, Л. Зайковська [12; 11].

У 1970–76 рр. в академії діяла секція веслування на байдарках та каное під керівництвом тренерів В.К. Новгородського та А.П. Четовскова. Спортсмени входили до складу збірних команд області та країни, зокрема, Н. Городилова та Г. Карнаушенко брали участь в Олімпійських іграх 1976 р. у складі збірної команди. Н. Городилова в Олімпійських іграх посіла 4 місце. Пізніше завдяки тренерам Т.І. Мусійченко, В.Т. Михайленко, Ю.Н. Рязанову в інституті набула розвитку академічна гребля.

З 1977 р. в інституті діяла секція фехтування. Вихованка заслуженого тренера УРСР В.Д. Чернявського, майстер спорту СРСР міжнародного класу Тетяна Чернявська здобула Кубок

Європи (1985 р.), стала срібним призером Всесвітньої студентської Універсиади в Японії, срібним призером та дворазовим переможцем Кубка СРСР, чемпіонкою світу (1986 р.).

До спортивного життя інституту залучались викладачі та співробітники. З 1976 р. команда викладачів брала участь у спартакіаді області серед ВНЗ та 12 разів поспіль здобувала перемогу. З нагоди 61-ї річниці комсомолу 25–28 жовтня 1979 р. група студентів та викладачів ЗІІ за 82 години здійснила пробіг за тисячокілометровим маршрутом “Запоріжжя–Москва”. У пам’яті учасників пробіг залишив яскраві та приємні спогади. Наприклад, Л. Солодовник, випускниця ЗІІ, а сьогодні провідний спеціаліст відділу аспірантури, описує як відбувалося подолання цієї відстані: “Від пам’ятника В. Леніна стартувала команда нашого інституту, а в той же час у Москві – команда Інституту сталі і сплавів. Бігли по 5 осіб, відстань 10 км. Потім перша п’ятірка сідала до автобусу, а наступні 5 осіб знову виходили на дистанцію. Разом з автобусом їхала польова кухня” [13, с. 26].

У травні 1983 р. після інфаркту ректор Запорізького індустріального інституту Юрій Михайлович Потебня помер. Серце ректора не витримало напруги щоденних перевантажень, проте у пам’яті колег він залишився як енергійний, вимогливий, але справедливий, керівник, добра, чуйна людина, талановитий педагог, захоплений дослідник. Ім’я Юрія Михайловича як першого ректора, який доклав багато зусиль до створення Запорізького індустріального інституту, назавжди вписано в історію. З 5 жовтня 1983 р. ректором ЗІІ призначено Михайла Павловича Ревуна, які продовжив справу розбудови та зміцнення інституту. На той час у ЗІІ навчалося близько 5 тис. студентів, працювали в штаті 351 викладач, з них докторів наук, професорів – 7 (1,9%), кандидатів наук, доцентів – 183 (52,1%). На денному відділенні інституту підготовка велася за спеціальностями: металургія кольорових металів, металургія вторинних кольорових металів, мікроелектроніка, напівпровідникові прилади, промислова електроніка, промислова теплоенергетика, механічне обладнання заводів кольорової металургії, промислове та цивільне будівництво, уловлювання та утилізація пилу і газів, теплотехніка та автоматизація металургійних печей зі спеціалізацією з пиловловлювання й очищення промислових викидів та автоматизація металургійних процесів, раціональне використання водних ресурсів та знешкодження промислових стоків.

Продовжували діяльність факультети вечірнього відділення – фізико-металургійний та технологічний. Без відриву від виробництва на вечірньому відділенні велася підготовка за такими напрямками: металургія чорних металів (металургія чавуну, електрометалургія сталі та феросплавів), технологія кераміки та вогнетривів, обробка металів тиском, металургія кольорових металів, напівпровідники та діелектрики, механічне обладнання заводів чорної та кольорової металургії, промислова теплоенергетика, економіка й організація промислового виробництва, промислове та цивільне будівництво.

На заочному відділенні готували спеціалістів за вечірньою та заочною формами навчання за напрямками: прилади точної механіки, механічне обладнання заводів кольорової металургії, раціональне використання водних ресурсів та знешкодження промислових стоків, автоматика та телемеханіка, економіка та організація будівництва, економіка та організація міського господарства.

Отже, колектив Запорізької державної інженерної академії отримав від Запорізького індустріального інституту гідний спадок – високі досягнення в навчально-виховному процесі, значні наукові здобутки, традиції. Особливий привід пишатися колективу академії дають її випускники, серед яких багато політиків, діячів науки та культури, успішних бізнесменів, керівників працівників промислових та фінансових установ. Завдання сучасного колективу академії – утримати авторитет і повагу навчального закладу, зберегти та збагатити здобутки, щоб передати це все наступним поколінням.

Джерела та література

1. Аксьоненко П.Г., Макушинська Г.П., Петухова О.В. Перший ректор // Сторінки історії Запорізької державної інженерної академії. Частина перша. Народження і перші кроки / Під редакцією Н.К. Желябіної. – Запоріжжя, 2005.
2. Колобов Г.А. Кафедра металлургии цветных металлов накануне юбилея академии // Становление и развитие Запорожской государственной инженерной академии (Сборн. ст.) / Под ред. Ревуна М.П. – Запорожье, 1999.
3. За далью – даль // Индустриальное Запорожье. – 1976. – 16 ноября.
4. Начало биографии, продолжение традиций // Индустриальное Запорожье. – 1976. – 1 января.
5. Экзамен на инженера // Молодь України. – 1978. – 28 липня.
6. Секрет ректора // Комсомольське знамя. – 1979. – 1 сентября.
7. Девіз: ефективність учбового процесу // Запорізька правда. – 1975. – 28 жовтня.
8. Запорожский индустриальный институт. – Запорожье, 1978.
9. Качан Л.В. Я була свідком народження історії академії! // Сторінки історії Запорізької державної інженерної академії. Частина друга. З любов’ю до тебе ЗІІ... / Під ред. Н.К. Желябіної. – Запоріжжя, 2006.

10. Кузьменко Н.А. Кафедра физического воспитания и спорта: массовость и чемпионы // Становление и развитие Запорожской государственной инженерной академии (Сборн. ст.) / Под ред. Ревуна М.П. – Запорожье, 1999.
11. Наголюк Г., Аксьоненко П.Г. Спортивна слава академії // Історичні віхи розвитку академії (до 40-річчя Запорізької інженерної академії): Матеріали студентської науково-практичної конференції. – Запоріжжя, 1999.
12. Спортивна слава інституту // Запорізька правда. – 1976. – 14 серпня.
13. Солодовник Л. Коли були ми молодими // Сторінки історії Запорізької державної інженерної академії. Частина друга. З любов'ю до тебе ЗІІ... / Під редакцією Н.К. Желябіної. – Запоріжжя, 2006.

Summary

The article dwells upon the period of Zaporizhzhya State Engineering Academy formation, exploring the peculiarities of its pedagogical, methodical and scientific activities. In 1959 the training of specialists at the night-faculty of Dnepropetrovsk metallurgical institute has started in Zaporizhzhya. Due to the fruitful activities of the Head of the faculty, Yuriy Michailovich Potebnya, in 1965 the night-faculty had been reorganized to Zaporizhzhya branch of Dnepropetrovsk metallurgical institute. The branch served as a basis for organizing Zaporizhzhya State Engineering Academy in 1975.

М. В. Дєдков

СТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОГО ОБ'ЄДНАННЯ “ЗАПОРІЖТРАНСФОРМАТОР”– КЛАСИКА ЖАНРУ

Стаття присвячена одній із сторінок історії становлення і розвитку Запорізького індустріального комплексу у 70-ті рр. ХХ ст., важливій події в діяльності електротехнічної його галузі – створенню виробничого об'єднання “Запоріжтрансформатор” і аналізу наслідків цієї події для ефективного функціонування виробництва, розв'язання соціальних проблем трудового колективу. Проблема створення потужних науково-виробничих комплексів є надзвичайно актуальною для економіки України, яка все більше інтегрується до системи світових господарських зв'язків в умовах глобалізації світової економіки, і має пристосовуватися до наявності на світових ринках транснаціональних корпорацій.

Історіографія вищезазначеної проблеми є невеликою. Однією з перших спроб показати історію Запорізького трансформаторного заводу (далі – ЗТЗ) є книга “Испытание напряжением”, яка вийшла у 1997 р. до його 50-річчя [1]. Проте це ювілейне видання є не науковою публікацією, а своєрідною книгою-літописом, яка містить спогади, замальовки, документи, статті про долю та історію заводу, про людей, які своєю працею творили історію підприємства. Створення виробничого об'єднання розглядається між іншим, у переліку багатьох подій історії ЗТЗ. У 2000 р. вийшла книга В.М. Волошина “Мощный потенциал ускорения”, присвячена виключно науково-технічним і виробничо-технологічним аспектам розвитку трансформаторобудування в Запоріжжі [2], у якій тема створення виробничого об'єднання зовсім не зачіпається. У 2008 р. опублікована книга цього ж автора “Потенциал поисков и свершений” [3], у якій відтворено становлення і технічний розвиток унікального центру трансформаторобудування Українського інституту трансформаторобудування ВАТ “ВІТ” (далі – ВІТ). Тема перебування ВІТ у складі виробничого об'єднання “Запоріжтрансформатор” упродовж 1971–1979 рр. залишилася поза увагою автора.

Отже, вивчення проблеми створення і функціонування виробничого об'єднання “Запоріжтрансформатор” на сьогодні перебуває на початковій стадії.

Метою статті є комплексне дослідження вищезазначеної проблеми для визначення управлінських, науково-технічних, економічних, соціальних аспектів діяльності виробничого об'єднання “Запоріжтрансформатор” у першій половині 70-х рр. ХХ ст.

Директиви XXIV з'їзду КПРС (березень 1971 р.) визначили зростання масштабів розвитку трансформаторного виробництва. Трудовий колектив ЗТЗ мав освоїти більш як 60 нових видів виробів, забезпечити подальше зростання виробництва продукції виключно завдяки зростанню продуктивності праці, а основну частину прибутку за рахунок зменшення видатків. Важливу роль у житті ряду електротехнічних підприємств Запоріжжя відіграло також рішення з'їзду “посилити роботу з концентрації й кооперування виробництва, спеціалізації підприємств і раціоналізації господарських зв'язків між ними по створенню крупних об'єднань і комбінатів” [4, с. 297]. На виконання цього рішення наказом міністра електротехнічної промисловості СРСР з 1 липня 1971 р. на базі Запорізького трансформаторного заводу, заводу високовольтної апаратури (далі – ЗВА), Запорізького кабельного заводу ім. Енгельса (далі – ЗКЗ) і Всесоюзного інституту